

יורל ע"י קרן תורה לזיוני הרבים
לשבת נשמת הרבני הנגיד הנכבד
הרה"ח ר' אריה (לייבל)
בהרה"ח ר' יונה רובין ז"ל

בסייעתא דשמיא

תורה שכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

פרשת כי תצא גיליון קל"ד (שנה ג') | אלול תשפ"ו

פנינים מאורים
לשולחן השבת

פרד"ס התורה

פשוט

עפר שיהפוך לזהב

ולאחרי לא תשיך למען יברכה ה' אלקיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא לשמה לרשתה (דברים כג, כא)
למה האריך הכתוב לומר 'בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא לשמה'?

מבאר בספר ש"ך על התורה, כי הנה האדם נמשך להלוות בריבית כדי שירוויח ממון בנקל ובלי טורח. על כך מבטיח הכתוב שאם לא ילווה בריבית, יברכה ה' בברכה מרובה בלי טורח, אלא למען יברכה ה' אלקיך בכל משלח ידך - דקדק הכתוב ולא אמר 'בכל משלח ידך אשר תעשה' (כמו בדברים כח, כ), אלא אמר סתם 'בכל משלח ידך', שרק תשלח ידך על הארץ - שתיקח בידך עפר מהארץ, והעפר יתפוך לזהב בידך.

רמז

ל"ב חוטים כנגד יצר הרע

ולקחת לך לאשה (דברים כא, יא) לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע (רש"י)
אף שמצד הדין הציציות כשרות כשנחסר חוט אחד, אבל אמרו דצדיקים שכדי שיהיה בציצית כח להציל מהיצר הרע, צריך להקפיד שלא יחסר אפילו חוט אחד מל"ב חוטי הציצית. אמר הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע, שזוהו נרמז בדברי רש"י: 'לא' - אם נחסר חוט אחד ויש רק ל"א חוטים, אזי הציצית כשרים, שהרי כך דברה תורה. אמנם 'אלף' - כשיש ל"ב חוטים כמנזן אל"ף, רק זה מועיל כנגד יצר הרע.

דרוש

ותלמוד תורה - כנגד כולם!

ויהיפה ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבה ה' אלקיך (דברים כג, ו)
הגמרא אומרת (סנהדרין קה, ב): מברכתו של אותו רשע, אתה למד מה היה בלבו, ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, ולבסוף בירך 'מה טבו אהליך יעקב', ביקש לומר שלא תשרה שכניה עליהם, ולבסוף בירך 'ומשכנתך ישראל' וכו'. אולם אומרת הגמרא, שכל ברכותיו בסוף חזרו ונהפכו לישראל לקללה, רק קללה אחת נשארה ברכה, כאמור 'ויהיפה ה' אלקיך לך את הקללה לברכה', הרי שנאמר בלשון יחיד 'קללה', ולא 'קללות'.

אם כן, כיצד נפרש את המשך הכתוב 'כי אהבה ה' אלקיך'? וכי איזה אהבה יש כאן כאשר רק קללה אחת נהפכה לברכה, ושאר הקללות חזרו לקללה? ביאר הגאון רבי זעליג ראובן בעננים זצ"ל: אמנם נשארה בידינו רק ברכה אחת, הברכה של בתי כנסיות ובתי מדרשות, אבל אחרי שיש בידינו ברכה זו, שוב אין צורך בשאר הברכות, כי ברכה זו נותנת בנו כוח נגד כל הקללות, כי כאשר הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו שולטות. והוא שנאמר: ויהיפה ה' אלקיך לך את הקללה לברכה - אכן רק קללה אחת נהפכה לברכה, שיש בידינו בתי כנסיות ומדרשות, אבל די בכך להוכיח כי אהבה ה' אלקיך.

סוד

קליפת עשיו וישמעאל

לא תהרש בשור ובחמור ויחזק (דברים כג, י)
מובא בזוהר הק' (בשלח סד, ב), ומבואר בהרחבה בספה"ק מגלה עמוקות, ששתי הקליפות של עשו וישמעאל כוללים את כל שבעים שרי האומות למעלה, המתחלקים לשני מחנות אלה מול אלה, מצד ימין - ל"ה שרים ועליהם ישמעאל, שהוא מצד חסד דטומאה והוא קליפת חמור, ובצד שמאל ל"ה שרים ועליהם עשו, שהוא מצד גבורה דטומאה והוא קליפת שור, ולכן אסור לחבר יחד שור וחמור, כי סכנה לחבר את שני כוחות הללו שהם שורש כוחות הטומאה, אלא 'פיזור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם'.

כ"ז מצוות עשה, ומ"ז מצוות לא תעשה

נישאי הפרשה: לקחת אשה במלחמה • ירשה • בן סוֹרֵר • חיבי מלקות ומיתת • השבת אבדה וסיוע לזולת • ישר במסחר ועם פועלים • דיני גנב • תשלומי בשת • שלוח הקן • מעקה • ציצית • כלאי בגדים • פרס ובהמות • לא תלבש • דינים בשדה • קדושין וגרושין, ובם וחליצה, ומוציא שם רע • מעשה עמלק

בפרשתנו ממשיך משה לחזור על מצוות התורה לפני מותו. הפרשה מלאת מצוות רבות, יותר מכל פרשיות התורה. רב המצוות בפרשה עוסקות בענינים שגין אדם לחבר, או בענינים הנוגעים לשלחן ערוך: אבן העזר • דיני קדושין והמסכת.

א. מצוות במלחמה

מלחמת כיבוש ארץ ישראל, מוגדרת כ'מלחמת מצוה', בה אסור להשאיר בחיים כל נשמה, אולם מלחמות שמטרתן כיבוש שטחים נוספים מחוץ לארץ, מוגדרות כ'מלחמת-הרשות', בהן מותר ללכוד שבויים, והתירה התורה לקחת אשה מהשבוי, אבל על האיש להשתדל ולגרום שתהיה מנוולת בעיניו, כך שיכיר את ההבדל בין בת ישראל השמחה, ובין זו שהיא עצובה ומנוולת, וכך יחזור בו מרצונו לשאת אותה לאשה.

עוד נלמד בהמשך הפרשה, שבשעה שישראל יוצאים למלחמה על אויביהם, עליהם להישמר ביותר מכל עשיית דבר רע, היות והשטן מקטרג בשעת הסכנה. כן מבואר בפרשה שחתן בשנה הראשונה לגיטוי, צריך להיות פנוי לביתו ואינו יוצא כלל למלחמה.

ב. מצוות בבית דין

לאורך פרשה זו נלמד כמה דינים הנוגעים לעונשים ופסקי בית דין:

א. בן הסר מהדרך הישרה ומסרב לשמוע בקול הוריו, וגונב מהם ממון לקנות בשר ויין, וממשיך במעשיו גם לאחר התראה, בן הוא נהרג בסקילה. ב. מצוה לתלות על עץ את המחויב סקילה, ולהורידו מהעץ בו ביום. ג. המחויב מלקות - לוקה 39 מלקות. ד. האב או הבן פסולים להעיד זה על זה. ה. חל איסור מיוחד להטות משפט יתום ואלמנה.

ג. בין אדם לחבירו

במרחבי הפרשה נלמד הרבה הלכות, מצוות ואיסורים, דיני ממונות ובעניינים שגין אדם לחבירו:

א. חובה להעניק לבכור שני חלקים בירושה, אם גם הוא בנה של אשה שנואה. ב. השבת אבדה. ג. סיוע לחבירו לטעון חבילות על בהמה שנפלה בדרך. ד. בניית מעקה על הגג. ד. רשות לפועל לאכול בעת בציר הענבים. ה. תשלום לפועל עני שכר בו ביום. ו. השארת שכחה

"לך נכמכו פרשיות הללו..."

(רש"י כא, יא; כב, ח)

מצוה גוררת מצוה

המקיים מצות שילוח הקן → יזכה לבנות בית חדש ולקיים מצות מעקה → ויזכה לבגדים נאים ולהיזהר מאיסור שעטנז → ויזכה לכרם ושדה להיזהר מאיסור כלאים בשדה (רש"י כב, ח)

עבירה גוררת עבירה

נשא אשת יפת תואר במלחמה → סופו לשנוא אותה → וסופו להוליד בן סוֹרֵר ומוֹרֵה (רש"י כא, יא)

בן סוֹרֵר ומוֹרֵה גנב מאביו תרטימר בשר וחצי לוג יין → סופו מכלה ממון אביו ואינו מוצא → ועומד בפרשת דרכים ומלססם את הבריות (רש"י כא, יח)

אם חסים אביו ואמו על בן סוֹרֵר ומוֹרֵה שלא להורגו → סופו שיצא לתרבות רעה → ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בבית דין (רש"י כא, כב)

אם שנט את אשתו → סופו בא לידי לשון הרע והוצאת שם רע (רש"י כב, י)

אם יהיה ריב בין אנשים → סופם שלא יהיה שלום ביניהם אלא יהיו נגשים למשפט (רש"י כה, א) → וסופם שיבואו לידי מכות זה לזה (רש"י כה, א)

"שמאנה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה. שישכר מצוה, וישכר עברה, עברה" (אבות ד, ב)

ועוללות ופאה בשדה לעניים. ז. התנהגות ביושר במידה ובמשקל.

ח. איסור נטילת משכון מאלמנה. ט. איסור נטילת משכון של כלי המיועד לאוכל נפש. י. איסור הלוואה בריבית.

יא. החזרת משכון לעני הזקוק להשתמש בו. יב. איסור להסגיר עבד שברח מאדוניו. יג. עונש המוציא שם רע. יד. עונש הגונב נפש ומכרו. טו. אשה המביישת איש אחר, משלמת דמי בושת.

ד. בין אדם למקום

במהלך הפרשה נלמד גם כמה מצוות ואיסורים בין אדם למקום:

א. שילוח הקן. ב. ציצית. ג. איסור לא תלבש. ד. איסור כלאים בכרם ובעבודה בבהמות ובבגדי בצמר-ופשתן. ה. איסור חסימת בהמה בעבודתה. ו. איסור תלישת צרעת. ז. מצות זכירת מעשה מרים. ח. איסור איחור תשלום נדר לה'. ט. איסור הקרבת בהמה שניתנה מתנה לעבירה, או החלפה בכלב. י. הרחקת טמא מהמחנה עד שייטהר. יא. זכירת מעשה עמלק ומחיותו.

ה. אבן-העזר

הפרשה גם עשירה בהרבה מהלכות אשיות: א. דיני קידושין וגירושין. ב. ייבום וחליצה. ג. רשימת הפסולים לבוא בקהל ולהתחתן עם ישראלית, העמונים והמואבים והמצרים ועוד. ד. האיסור להתחתן עם גרושתו לאחר שנישאה לאיש אחר והתאלמנה או התגרשה

ממנו. ה. דיני נערה המאורסה ומוציא שם רע. ו. איסור אשת איש ואשת אב.

התורה וההפטרות

בשבת זו מפטירים בספר ישעיהו את הפטרת 'דני עקרה', שהיא ההפטרות החמישית מסדרת ההפטרות של 'שבועה דתמאתא'. בהפטרות זו מתנבא הנביא עוד בטרם חורבן הבית, על הנחמה שתבוא עליהם לאחר שנות הגלות, כאשר ה' יקבצם מהגלות ברחמים, 'ירושלים תהיה בתפארתה, ובני ישראל יתרבו וירוו וישמחו כאשר עקרה שנפקדה בבנים רבים.

טהרה וקדושה, תיקון הנפש, ושפע רב

חיים של תורה

"לימוד חומש ורש"י מסוגל לתקן את נפשותינו מכל סיג ופגם, לטהרנו ולקדשנו, ולהמשיך שפע רב בכל העולמות. וסימנך י'ושפע ש'פער ר'ב, ראשי תיבות רש"י".

(כ"ק מרן האדמו"ר רבי דוד אבוחצירא שליט"א)

הכרת הטוב

לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו
(דברים כג, ח)
לא תתעב מצרי - מכלל וכלל, אף על פי
שנאמר וזכריתם לאור. מה טעם, שהיה
לכם אכסניא בשעת הדחק (רש"י).

הכרת הטוב לסינים

ברחובות העיירה סלבודקא הופיע פעם גוי אורח מסין,
לבוש בלבוש האופייני של הסינים. היה זה מראה מוזר
לילדי העיירה שמעולם לא ראו איש סיני, הילדים רדפו
אחריו וצחקו ממנו ברחובות העיר. לפתע עבר שם
הסבא מסלבודקא הגאון רבי נחמן צבי פיינקל ז"ע, הרים
את מקלו וגער בילדים: עזבו אותו! אינכם מתביישים
לצחוק ממנו? והרי אנחנו שותים את התה שלהם!...
התה בימים ההם היה מיובא מסין, והסבא מסלבודקא
חש הכרת הטוב לכל הסינים שבזכותם הוא יכול
לשתות תה, עד שלא הבין איך אפשר לבזות גוי סיני...

הכרת הטוב לדוור

בשכונת מגוריו של הגאון רבי משה פיינשטיין ז"ע בניו
יורק, היה גוי זקן שבמשך שנים שימש כדוור והיה מביא
לו את מכתבי הדואר כל יום, ואחת לשבועיים היה
הגר"מ פיינשטיין מוזמין אותו לביתו לשתות משקה חם
ולשוחח יחד בענייני העולם, כהכרת הטוב על טרחותו
בעבודת הדואר!

הכרת הטוב לרופא עיניים

בתקופה בה שהה בצרפת המקובל הגה"ק רבי ישראל
אברהם צירי ז"ע, ה"בא סאלי", הוא חלה בעיניו ונזקק
לטיפול רפואי דחוף. תלמידיו קראו לאחד מטובי
הרופאים, ד"ר קליצ'י, שהעניק לו טיפול רפואי תוך
השתדלות מרובה ומסירות רבה. מאותו היום והלאה
במשך כל ימי חייו לא הפסיק הבבא סאלי מלהכיר טובה
לאותו רופא, באומרו: הכרת הטוב מחייבת להכיר את
המטיב ולזכור את השתדלותו בכל עת.

גלימא דעמרא דמקרי סוודר...

זמן פתעשה לשמלתו (דברים כג, ג)
סיפר אחד מבניו של מרן
הגאון רבי חיים קנייבסקי
ז"ע: בהיות ילד איבדתי פעם
סוודר, וביקשתי מאבי מורי
לנסח עבורי מודעת השבת
אבידה. אבי אשר כל לשונו
וכל שיחו היה לשון לימודים,
כתב במודעה בזה הלשון: "האי
מאן דאשכח גלימא דעמרא
דמקרי סוודר בלע"ז, ייתי לגבי
ידיי, ואחר כך רשם את השם
והכתובת...

תפילת הדרך במטוס?

פי יקראו קן צפור לפניך בדרך (דברים כג, כ)

עם המצאת הטיסות במטוסים, נדרשו הפוסקים
לשאלה האם הנוסע בכלי טייס צריך לומר תפילת
הדרך. כאשר הגיעה השאלה אל הגאון המופלא רבי
יוסף רוזין מראגטשוב ז"ע, בעל 'צפנת פענח', כדרכו
לענות על כל שאלה ממקור בגמרא, הוא השיב שאין
צריך לומר תפילת הדרך, והביא הוכחה אגונית מהגמרא
במסכת חולין (קלט, ב) שם אמרו שהמוצא קן בים
חייב בשילוח הקן, אבל המוצא קן על גבי נשר הפורח

לב לדעת

הכרת והבנת
מושג בתורה

רחמים ורכב | לא יתבל רחמים ורכב פי נפש הוא חבל (דברים כד, ו)

לווה שלא שילם את חובו בזמנו, יכול המלווה ליטול ממנו משכון
באמצעות שליח בית דין. לקיחת המשכון מהלווה שלא שילם בזמן,
נקראת 'חבלה'.

התורה אוסרת 'לחבול' - לקחת כמשכון כלי שעושים בו אוכל נפש, כגון
מטחנה המורכבת משתי אבנים, האבן התחתונה נקראת 'דיחיים' [וכן
נקראת 'שקב' על שם ששוכבת למטה על הארץ], ואילו האבן העליונה
נקראת 'רכב', מלשון רכיבה, על שם שרוכבת על האבן התחתונה (וראה
פירוש נוסף באבן עזרא).

האבן התחתונה נקראת 'דיחיים' בלשון רבים, לפי שהאבן התחתונה היא
גדולה יותר מהאבן העליונה, והיא עושה עיקר המלאכה של שתי האבנים
[וכן בהרבה מקומות נקראות שתי האבנים יחד, בשם הכולל: 'דיחיים'].
ובכל זאת חילקם הכתוב לשתיים, להורות שהנוטל אבנים אלו עובר בשני
לאווין, על השכב ועל הרכב.

ענינים לראות

הבנת מילה
אחת בתורה

נחשלים | ויגנב כל פל הנחשלים אחריו (דברים כה, יח)

רבים משתמשים בימינו במילה 'נחשל'/'נחשלת' ככינוי למקום מיושן
ובלתי מתפתח, כמו 'מדינה פרימיטיבית ונחשלת'. אך לא נשמע מילה
זו בהקשר של חולשה כגון: 'בסיום הצום הוא חילק שתייה חמה לאנשים
הנחשלים'...

אולם רש"י כאן פירש: כל הנחשלים אחריו - חסרי כל מחמת חטאם,
שהיה הענין פולשן, ע"כ. כלומר: נחשלים פירושו אנשים נחלשים, כמו
שיש כמה תיבות מתחלפות כדוגמת 'כשב-כשב' וכדו' (ראה אבן עזרא,
והזקוני).

אמנם אונקלוס תרגם: 'דקו מתאחרין', וביאר בגור אריה, שלשיטתו
'נחשלים' היא כמו 'נשחלים', מלשון 'שחל', שמשמעותו הוצאה והסרה
(ראה שמות ב, י), והכוונה אותם שהוצאו והוסרו מהמחנה על ידי
חולשתם, ולכן הלכו מאחורי המחנה (וכע"ז כתב בבכור שור).

אזניים לשמוע

כלי רש"י הק'
בדקדוק הלשון

'במספר' או 'במספר' | והקהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים
'במספר'?

'מה המספר שלך בתור הכניסה לרופא?' שאל נתנאל את נתנאל חברו
בחדר ההמתנה.

'מספר 140' - ענה נתנאל...
אז מודע על הפתק שבידך רשום המספר 39? שאל חזרה נתנאל,
ותנאל השיב: 'לפי מה שלמדתי בדיוק היום בפרשה, שהמספר שלי הוא
- ארבעים! כי בתורה נאמר 'במספר ארבעים', והכוונה היא לשלושים
ותשע מלקות'...

האם נתנאל אכן צודק, שתמיד כשאומרים 'מספר ארבעים' הכוונה
לשלושים ותשע, או שמא רק כאן בפסוק מחמת הכרח ודקדוק מסוים?
על הפסוקים והקהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יפני וגו', כותב
רש"י: 'במספר' - ואינו נקוד 'במספר'. למד שהוא דבוק, לומר במספר -
ארבעים ולא ארבעים שלמים, אלא מגין שהוא סוכם וימלילים לארבעים,
והם ארבעים חסר אחת'.

ביאור הדברים (עפ"י באר יצחק; דקדוקי רש"י): אם היה הניקוד 'במספר',
היה משמעו בהמספר הידוע והמפורש (ראה לשון חיים בראשית יב, י),
ואז לא הייתה תיבה זו מחוברת ודבוקה אל תחילת הפסוק הבא 'במספר -
ארבעים' [כי כל תיבה שהיא בלשון ה"א הידיעה, לעולם אינה דבוקה אל
המילה שאחריה], ואז היינו מפרשים 'במספר' - במספר הידוע לבית דין,
שהם אמדו את האדם הזה כמה מכות הוא יכול לקבל, ואז היינו מפרשים
את הפסוק השני 'ארבעים יפני' - כפשוטו, מספר ארבעים ממש.

אבל עכשיו שהניקוד הוא 'במספר', שפירושו: באיזה מספר [ולא במספר
הידוע], והרי תיבה זו מופיעה בסוף הפסוק, ולא יתכן שהפסוק יסתיים
כך בלי לפרש מהו המספר, ובהכרח שסוף הפסוק דבוק אל הפסוק הבא:
'במספר-ארבעים'.

אחרי שאנו יודעים שתיבות אלו דבוקים, נדרשו חז"ל (מכות כב, א) עפ"י
ריב"ז שאין הכוונה למספר ארבעים כפשוטו, אלא לשלושים ותשע,
כי אם היה כתוב 'יפני-ארבעים-במספר', או: 'ארבעים-יפני-במספר'
אזי היתה הכוונה כפשוטו, לארבעים ממש, אבל עכשיו שכתוב בלשון
מהופכת: 'במספר ארבעים יפני', הרי זה בא ללמד שיש לדרשו שלא
כפשוטו, אלא: במספר שלוששים ותשע, שהוא המספר הגורם למספר
שלאחריו להיקרא בשם ארבעים.

לדעת חכמה ומוסר להבין

פניני מוסר, חכמה, וחיוק, מתוך פסוקי הפרשה

באוור, פטור משילוח הקן, משום שנאמר פי יקרא קן
צפור לפניך בדרך, כי אמנם הים נקרא דרך, אבל הקן
הפורח נקרא רק דרך נשר ולא סתם דרך, ועל כן -
הוכיח הגאון מראגטשוב - אין
צריך לומר תפילת הדרך בנסיעה
באוור, כי אין זה נקרא סתם דרך,
אלא דרך נשר...

כוח הרבים

זכור את אשר עשה לך עמלק
(כה, יז)

נאמר בלשון יחיד לך, כי עמלק
היה יכול לנצח רק את היחיד,
שעמד בבדידות וחי בפני עצמו,
אבל אלו שהיו ביחד עם הכלל,
לא היה עמלק יכול לגשת
אליהם.

(הגה"ק בעל ידיושי הר"ם מגור ז"ע)

כוונות שלא באו לעולם

לתת לו פי שנים ככל אשר ימצא
לו (דברים כא, יז)

ככל אשר ימצא לו - מכאן שאין
הקבור נוטל פי שנים פראי לבא
לאחר מיתת האב, כנמצא
(רש"י)

בעת חלוקת הירושה וחפצי הקדושה לאחר הסתלקותו
של הרה"ק רבי חיים מצאנז ז"ע, בעל 'דברי חיים', טען
בנו בכורו הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא ז"ע,
באשר הוא בכור לכן בדין הוא שהוא יקבל את התפילין
של אביו. אולם אחיו הרה"ק רבי ברוך מאגריץ ז"ע,
אמר לו: הלא בפשטות אין לתפילין אלו יותר שוויות
מסתם תפלין כשרים, רק מפני שידועים שכשיתפללו
בהן יוכלו לכוון יותר וישגו מדרגות גדולות, והרי כוונות
ומדרגות אלו הם רק דאוי לבוא, ולא היו בעולם בחיי
אבינו, ואין בכור נוטל בראי כמחזיק...

עמלקים, מי אתם?

האם אנו יודעים כיום מי הם העמלקים? האם הגרמנים הם מזרע

עמלק, או שמא הם מבני אדם ואדם אינו עמלק? ואולי הם

מצאצאי יפת?

בפרשתנו אנו לומדים את מצות זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' תמחה את זכר עמלק וגו'.

מי הוא אותו עמלק שיש למחות את זכרו? אחת אנו יודעים מהלימוד בפרשת וישלח שעמלק היה נכדו של עשיו, כאמור (בראשית לו, יב) וְתִמְנַע הַיְתָה פִּילֶגֶשׁ לְאֵלִיפֶז בֶּן עֵשָׂו וְתִלְדֵּ לְאֵלִיפֶז אֶת עֵמְלִק. אולם מאז מלחמת עמלק ועד ימינו כבר עברו אלפי שנים, ונבוא לברר האם בימינו יש אומה שניתן לזהות אותה בוודאות כמצאצי עמלק?

מסורת מהגרא

יש ספרים שנדפסו בדורנו המביאים מסורת בשם הגר"א מוולוז'ינ'ע שאמר שהגרמנים הם העמלקים. לראשונה נדפסה מסורת זו בספר 'מרא דארעא דישוראל' (עמוד קצט), שם מסופר שכאשר קיסר גרמניה הגיע לביקור בירושלים בשנת תרנ"ט, יצאו כל בני העיר לקבל פניו, אולם הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל נשאר בביתו, ונימוקו עמו שמלך גרמניה הוא מזרעו של עמלק.

מי יוצא ומחריב?

לא זו בלבד, אלא שאותם שהוכיחו במסכת מגילה שגרמניה היא עמלק, באו למסקנה זו לאחר שזאת אירופה כאשר הגרמנים כמעט כבשו את כל העולם, ולכן הבינו בכונת הגמרא 'זו גרמניא של אדם, שאלמלי הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו', שהכוונה על גרמניה שהיא מאדם.

אך יש מי שכתב (שערי צבי עמ"ס מגילה שם) שהמעין במדרש (ב"ר עה, ט) 'ראה שאין הכוונה שבני גרמניה יוצאין ומחריבין העולם, אלא שאלמלא בני גרמניה, היו בני עשו יוצאים ומחריבים כל העולם כולו, כלומר, הרומאים שהחריבו את המקדש, הם היו מחריבים העולם, והגרמנים יריביהם המושבעים, היו כמחוסם נגד בני עשו.'

גר גרמניה?

מובא בחז"ל (מכילתא בשלח) שאין מקבלים גרים מזרע עמלק, ועל סמך זה העלה בשו"ת קול מבשר (ח"ב סי' מ"ב) שאולי יש לחשוש שלא לקבל גרים גרמנים, אך באמת בכל הדורות היו מקבלים גרים מבני גרמניה בלי שום פקפוק כלל, וכבר כתב בשו"ת שכתב הלוי (ח"ה סי' קמט): 'שאני רואה שום פקפוק בקבלת גרמנים לגרי צדק, אם באים באמת וצדק לחסות תחת כנפי השכינה'.

נעלם מאתנו

גם בשו"ת אז נדברו (ח"ב סי' ע"ז) כותב שאין שום איסור וחרם לקנות תוצרת גרמניה יותר משאר גוים, וחלילה לחדש תורה חדשה שיש בזה מצות מחיית עמלק, כי עדי יבא שילה יהיה נעלם מאתנו מי הוא זה עמלק האמיתי.

עמלק אינו אדם

ברם, במאמר מקיף בקובץ 'ירושתנו' (קובץ ח, עמוד קצה) כתב חכם אחד אודות מסורת זו, שלא מסתבר שהדברים אכן נאמרו על ידי גדולי הדורות, ואף אם הגר"א אמר כך על

כן מובא הסיפור בספר 'האיש על החומה' (עמוד 108), שהגר"ח זוננפלד אמר: 'שמעתי ממורי ורבי הגאון רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל כי מסורת בידו בשם הגר"א שהאומה הגרמנית מזרע עמלק יצאה'.

סנחריב בבלל האומות

אולם בספר 'ארחות רבינו הקהילות יעקב' (ח"א עמוד צג) מובא שהגאון הסטיפלער זי"ע, העיר על מסורת זו, שהרי 'א' סנחריב ובלבל את העולם' (משניות ידים ד, ט), ואיך יודעים מי הוא עמלק, וכתב שיתכן שסנחריב בבלל את שאר האומות אבל לא בבלל את גרמניה, שהיא עמלק, ועוד שמהר"ל דיסקין חשש שמא גרמניה של היום היא גרמניה שהיתה בימים עברו, שהם העמלקים לפי מסורת הגר"א.

גרמניא היא גרמניה?

והנה כמה ספרים שהביאו מסורת זו שהגרמנים הם העמלקים, הביאו סמך לכך מהגמרא במסכת מגילה (ו, ב) שדרשו על הכתוב (תהלים קמ, ט) אֵל תִּתֵּן ה' מַצִּיֵּי רָשָׁע וְקִמּוּ אֵל תִּפְקֹד יְרֵמוּ סִלָּה - 'זו גרמניא של אדם, שאלמלי הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו', ויש שגרסו שם 'גרמניא של אדם' (הגהות הגר"א יומא י, א; ערוך ערך גרמניא), וכן מפורש שם בהגהות היעב"ץ: "כמדומה ר"ל גרמניא היא אשכנז שלנו".

אין לוקים אלא על לאו הדומה ללאו של 'לא תחסום'

אֲרַבְעִים יָפְנוּ וגו' וְנִקְלָה אַחִיךָ לְעֵינֶיךָ. לא תחסום שוֹר בְּדִישׁוֹ (דברים כה, ג-ד)

לאו שאין בו מעשה

גם הסוברים שאין לוקין על 'לאו שאין בו מעשה', מבארת הגמרא (מכות שם) שהטעם לכך הוא משום שאין זה דומה ללאו של לא תחסום.

הסימה בקול

והנה במסכת בבא מציעא (ז, ב) מובאר בגמרא שהחוסם בהמה על ידי השמעת קול [שגוער בהמה שלא תאכל] פטור לדעת ריש לקיש, כי עקימת שפתיים אינה מעשה, ואין לוקים על 'לאו שאין בו מעשה'. על כך מקשים שם התוספות (ד"ה ריש לקיש), הרי אדרבה, למה לא נאמר שהחוסם בקול לוקה, אף שאין בו מעשה, ונלמד מלא תחסום לכל התורה שלוקים גם על לאו שאין בו מעשה.

מתרצים התוספות, שסבר ריש לקיש שעיקר הפסוק מדבר בסתם חסימה שיש בו מעשה. עוד תירצו, שריש לקיש סובר שהדין שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה אינו נלמד מלאו תחסום, אלא מפסוק אחר המובא שם במסכת מכות.

לאו שבכללות

התורה הסמיכה את פרשת חיוב מלקות, לאיסור לא תחסום שוֹר בְּדִישׁוֹ, ומכאן למדו חז"ל שאין אדם נענש בעונש מלקות אלא אם עבר על איסור הדומה ללאו של 'לא תחסום', וענין זה בא ללמד כמה הלכות:

יש אומרים (פסחים מ"א, ב; מנחות נח, ב) שאין לוקין על 'לאו שבכללות', דהיינו לאו הכולל בתוכו כמה אופנים של איסור [כגון האמור בקרבן פסח 'אל תאכלו ממנו נא', הכולל בתוכו כמה אופני בישול שאינם צלי, וכן בשר חי], וזאת משום שלוקים רק על לאו הדומה ל'לא תחסום' שהוא לאו מיוחד לאיסור אחד, ואינו לאו שבכללות.

לאו הניתק לעשה

יש אומרים (מכות יג, ב) שאין לוקים על 'לאו הניתק לעשה', דהיינו איסור שקבעה לו התורה תיקון על ידי קיום מצות עשה [כגון מצות השבת גזילה, המתקנת את הלאו של גזילה], כיון שאין זה דומה לאיסור לא תחסום, שהוא לאו שאינו ניתק לעשה.

כללי רש"י

כללי ודרכי רש"י הק'
בפירושו על התורה

כשרש"י מביא דוגמאות מכמה פסוקים

דרכו של רש"י בהרבה מקומות בפירושו, שאחרי שהוא מבאר את הפשט של איזה תיבה, או את דקדוק הלשון, הוא מביא דוגמאות וראיות מכמה פסוקים ובסדר מסוים (וכ"ק האדמו"ר מקוויאשד זצ"ל, חיבר על כך חיבור שלם בשם 'שאר ישוב' חלק ב').

לשם משל, בפרשת ויחי (מט, כט) כותב רש"י: 'שִׁישׁ אֶסְיָפָה בְּלִשׁוֹן עֲבָרִי שֶׁהָיָא לִשׁוֹן הַכְּנָסָה, כְּגוֹן (שופטים יט, טו) וְאִין אִישׁ מֵאֶסְפָּה אוֹתָם הַבִּיטָה, (דברים כב, ב) וְאֶסְפְּתוּ אֶל תּוֹךְ בִּיטָה, (ויקרא כג, לט) בְּאֶסְפָּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ, הַכְּנַסְתֶּם לְבֵיתִי מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים, (שמות כג, טו) בְּאֶסְפָּךְ אֶת מַעֲשֶׂיךָ, עכ"ל, ועמדו המפרשים לבאר מדוע הביא רש"י ארבע דוגמאות, ומדוע דווקא לפי סדר זה, תחילה פסוק מספר שופטים, ואחר כך מחומש דברים, ואחר כך מחומש ויקרא, ואחר כך מחומש שמות.

תולדות רש"י הק'

קורות חייו • רבותיו
תלמידיו • חיבוריו

פרק כ"ב - הפורעניות והצרות בימי רש"י הק'

בתשעה באב.

לבו של רש"י נשבר ושתת דם בצערם של ישראל, ואת צערו וכאבו הגדול הוא הביע בפיוטים שחיבר. מפורסם הוא הפיוט שחיבר רש"י 'תנות צרות לא נוכל', הנאמר במוסף של יום הכיפורים, בו הוא מקונן ומבכה: 'תנות צרות לא נוכל... / איום יום נאמר מה בסופנו / טוב מות מחיים אמרנו / חיינו תלויים מנגד / זרים לראש ואחננו לזנוב... בני נכר משלו בנו...'

כן חיבר רש"י את הפיוט 'תורה התמימה', בו הוא מבקש ומתחנן מהתורה הק': 'בקשי עלבון חסידיך / ושפית דם לימודיך / מיד בני זנונים מכריתי תלמידיך / אשר קרעו יריעותיך / ורמסו אותיותיך / ובשצף קצף החריבו משכנותיך'.

בשנת תתנ"ו, כאשר רש"י הק' בן חמישים ושש שנה, החלו ישראל לסבול מרדיפות של הנוצרים, בפרעות המכונות 'מסע הצלב הראשון', וניתן להם שם 'גזירות תתנ"ו'. צרות אלו נמשכו שנים רבות גם אחר פטירתו של רש"י.

נושאי הצלב הגרמנים והצרפתים טבחו ושרפו יהודים והשמידו קהילות שלמות. אומנם הפורעים יצאו תחילה מצרפת, ואף פרעו שם פרעות, אבל באופן כללי רבים מיהודי צרפת הצליחו להימלט מידי הפורעים. לעומת זאת, יהדות אשכנז וגרמניה, ספגה מכה אנושה, ובפרט הקהילות שו"ם - שפירא ו'ורמייא מ'אנצא, שם נהרגו ל"ע אלפי יהודים על קידוש השם, ומרכזי התורה, בהם למד רש"י בעבר, נחרבו ונהרסו, ועל פרעות אלו אף תיקנו קניות מיוחדות הנאמרות

